

Antoni J. Nowak

Ekstrawersja i introwersja w ujęciu C.G. Junga i R.B. Cattella

---

Studia Philosophiae Christianae 5/1, 251-259

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ZAGADNIENIŃ PSYCHOLOGII

Nowak A. J.

Ekstrawersja i intrawersja w ujęciu C. G. Junga i R. B. Cattella

Wojciechowski T.

Transcendencja duszy w ujęciu P. Theilharda de Chardin.

ANTONI J. NOWAK

EKSTRAWERSJA I INTROWERSJA W UJĘCIU C. G. JUNGA I R. B. CATTELLA

Niemal w całej dziedzinie psychologii posługujemy się pojęciem typu psychologicznego, bowiem nie trudno zauważyć podobieństwa i różnice w postępowaniu ludzi. Bogactwo metod współczesnej psychologii oraz liczne badania przeprowadzone przez wybitnych psychologów posunęło tę ważną dziedzinę nauki mocno naprzód. Człowiek był zawsze przedmiotem dociekliwego badania. Dobierano coraz lepsze klucze, by wnikać w głębię jego psychiki. Z ubolewaniem jednak stwierdzamy, że język współczesnej psychologii nie jest jednolity. Właściwie każdy z poważniejszych badaczy posługuje się własną terminologią, że tylko wspomnę takich jak: S. Freud, C. G. Jung, H. A. Murray, H. J. Eysenck, R. B. Cattell, co w poważnym stopniu utrudnia dokonanie syntezy poszczególnych poglądów i wyników badań psychologicznych.

C. G. Jung oraz R. B. Cattell są klasycznymi przedstawicielami zupełnie odrębnych metod badawczych w psychologii. Pierwszy bazuje przede wszystkim na obserwacji i swojej teorii podświadomości; tymczasem cały system Cattella jest operacyjny i behawiorystyczny, jest systemem ilościowym mocno podbudowanym matematyką i metodami statystycznymi. W jednym i drugim systemie spotykamy terminy ekstrawersji — intrawersji, jest to niewątpliwie terminologia jungowska, którą zapożyczył do swojego systemu Cattell. Powstaje pytanie, czy treść terminów w obu systemach jest ta sama?

Ekstrawersja — introwersja należą do głównych wymiarów osobowości i charakteryzują postawę jaką dana osoba zajmuje wobec otaczającej ją rzeczywistości. Oddzielne przedstawienie koncepcji Junga i Cattella przyczyni się do jaśniejszego rozwiązania postawionego problemu oraz ułatwi wyprowadzenie odpowiednich wniosków.

Koncepcja jungowska

Próba podziału typów psychicznych na dwie zasadnicze grupy nie jest jakimś novum w koncepcji Junga. Furneaux Jordan powiada, że istnieją dwa fundamentalnie różne typy charakteru. Jeden z nich wykazuje dużą tendencję do aktywności, a słabą w kierunku refleksji. Typ ten określa Jordan jako „less impasioned and more active”. Drugi typ nazwany przez Jordana jako „more impassioned and less active” cechuje większa skłonność do refleksji niż do aktywności¹. Jung sam przyznaje, że tego rodzaju wyodrębnienie typów charakteru ma coś wspólnego z ekstrawersją i introwersją². Ale nie Jordan był natchnieniem dla Junga. Był on świadkiem ścierania się dwu szkół, mianowicie szkoły Freuda i Adlera, które w odmienny sposób, ale z równym powodzeniem, tłumaczyły powstawanie nerwic. Wspólny był dla nich przedmiot badań, ale odmiennie go widzieli. Jeden i drugi podkreśla znaczenie stosunku, jaki zachodzi pomiędzy podmiotem i przedmiotem, ale stosunek ten inaczej ujmują. Adler kładzie nacisk na podmiot podczas gdy teoria Freuda koncentruje się na przedmiocie³. Ten właśnie dylemat jak powiada Jung nasunął mu myśl, czy nerwica nie jest dwuaspektowa? Czy czasem nie istnieją dwa odrębne typy ludzkie, z których jedno interesują się przedmiotem, a drugie sobą samym? Po długich obserwacjach i doświadczeniach wyodrębnił w człowieku dwa podstawowe wymiary osobowości mianowicie: ekstrawersję i introwersję. W systemie jungowskim są to typy postaw wobec otaczającej rzeczywistości⁴. Jak dalece są sobie przeciwstawne te dwie posta-

---

¹ Por. Furneaux Jordan, F.R.C.S. *Character As Seen In Body And Parentage*, London 1896, za: C. G. Jung, *Psychologische Typen*, Zürich 1960, 156—157.

² Por. C. G. Jung, *Psychologische Typen*, Zürich 1960, 159.

³ Por. C. G. Jung, *Über die Psychologie des Unbewussten*, Zürich 1943, 48—50.

⁴ Należy zaznaczyć, że dopiero w naszym stuleciu opracowano typologię człowieka w sposób naukowy, inicjatorem był William Stern w swoim dziele „Über der individuellen differenzen — Ideen zu einer diefferentiellen Psychologie, Leipzig 1900.

wy, dowiadujemy się z bardzo lakonicznego stwierdzenia Junga, że co jest wartościowe dla jednej jest bezwartościowe dla drugiej⁵.

Typ w ujęciu Junga to „charakterystyczny wzorzec jakiejś ogólnej postawy, która występuje w wielu indywidualnych formach zachowania się⁶. Wobec otaczającej rzeczywistości może człowiek zająć postawę ekstrawertywną lub introwertywną.

Postawę definiuje Jung jako „...gotowość psychiczną do działania lub reagowania w określonym kierunku⁷. W każdym człowieku są dwie postawy, ale zawsze jedna jest dominująca, a druga podporządkowana, nieświadoma. Obie postawy są uzewnętrznieniem energii psychicznej libido⁸. Postawa ekstrawertywna wyraża się pozytywnym nastawieniem do rzeczywistości, podczas gdy introwertywną cechuje dystans, jest nastawiona dośrodkowo, jak gdyby chciała nagiąć rzeczywistość do siebie⁹. Postawy nie są czymś wyjątkowo spotykanym u poszczególnych jednostek, posiadają one charakter powszechny, bazują na dyspozycjach wrodzonych, nie podlegają istotnym zmianom na przestrzeni życia danej jednostki, spotykamy je we wszystkich warstwach społecznych¹⁰. W postawie ekstrawertywnej myślenie, zachowanie się, uczucie są uzależnione od przedmiotu, jest to poniekąd przeniesienie interesów podmiotu na przedmiot¹¹. Ekstrawersja zdaniem Junga może posiadać poczwórny charakter: 1) intelektualny — gdy podmiot wnika w przedmiot; 2) uczuciowy — gdy podmiot jest uczuciowo związany z przedmiotem; 3) aktywny — gdy jest celowa, umyślna; 4) pasywny — gdy przedmiot wymusza ekstrawersję w podmiocie¹².

Introwersję cechuje przede wszystkim negatywne nastawienie do przedmiotu. Na pierwszy plan wysuwa się podmiot. Przedmiot spełnia rolę drugorzędną. Jung wyróżnia introwersję; 1) aktywną — gdy podmiot zdecydowanie odcina się od przedmiotu; 2) pasywną — gdy pod-

---

⁵ Por. C. G. Jung, dz., cyt. 67.

⁶ „In dem engeren Sinne ist der Typus ein charakterisches Musterbild einer in vielen individuellen Formen vollkommenden allgemein Einstellung”. C. G. Jung, *Psychologische Typen*, 524.

⁷ „Einstellung ist für uns eine Bereitschaft der Psyche, in einer gewissen Richtung zu agieren oder reagieren”. Tamże, 460.

⁸ „Unter Libido verstehe ich die Psychische Energie. Psychische ist die Intensität des psychischen Vorganges, sein psychologischer Wert” C. G. Jung, *Psychologische Typen*, s. 490.

⁹ Tamże, 357.

¹⁰ Tamże, 358.

¹¹ Tamże, 467.

¹² Tamże, 467.

miot nie potrafi ponownie skierować na przedmiot libido płynące do przedmiotu¹³.

Postawy, jakie człowiek zajmuje wobec otaczającej rzeczywistości, nie można w ten sposób rozumieć jako by one zawsze i wszędzie się ujawniały. W odpowiednich okolicznościach w postawie ekstrawertywnej mogą dojść do głosu cechy introwersji. Przez ekstrawersję np. należy rozumieć pewien stan (habitus), który przeważa nad introwersją¹⁴.

W ujmowaniu rzeczywistości poważną rolę spełniają funkcje: dwie racjonalne i dwie irracjonalne. Do pierwszej należą funkcje myślenia i uczucia, do drugiej natomiast funkcja wrażenia i intuicji. Przez funkcję psychiczną rozumie Jung zasadniczo tę samą pozostającą formę działania psychicznego w różnych okolicznościach¹⁵. Myślenie i uczucie to funkcje racjonalne, ponieważ czynią użytek z abstrakcji i uogólnień. Wrażenie i intuicja to funkcje irracjonalne, gdyż opierają się na fragmentach rzeczywistości i nie korzystają z uogólnień¹⁶.

W postawie ekstrawertywnej i introwertywnej znajdują się wszystkie podstawowe funkcje, ale tylko jedna z nich jest dominująca, tzn. stanowi najważniejszy i najlepiej rozwinięty sposób komunikowania się. Funkcja dominująca decyduje o życiu jednostki. Np. może być typ myślący o postawie ekstrawertywnej i typ myślący o postawie introwertywnej. Postawy jak i funkcje mogą ze sobą współdziałać w potrójny sposób; kompensować się wzajemnie, przeciwstawiać się lub tworzyć syntezę¹⁷. Gdy postawa ekstrawertywna jest dominująca, wtedy następuje kompensacja tłumionej introwersji i odwrotnie. Innymi słowy człowiek o postawie ekstrawertywnej ma w swojej podświadomości podstawę introwertywną¹⁸. Podobnie ma się sprawa z funkcjami psychicznymi. Jeżeli u kogoś dominuje myślenie lub uczucie, wtedy podświadomie może być typem intuicyjnym lub wrażeniowym. Zasadniczo tylko jedna funkcja jest dominująca, pozostałe są podrzędne. Przy funkcji dominującej może ujawnić się inna funkcja podrzędna, ale tylko taka, która nie stoi w sprzeczności z dominującą.

---

¹³ Tamże, 480.

¹⁴ Tamże, 368—369.

¹⁵ „Unter psychologischer F. verstehe ich ein gewisse, unter verschieden Umständen sich prinzipielle gleichbleibende psychische Tätigkeitsformen”. Por. tamże, 470.

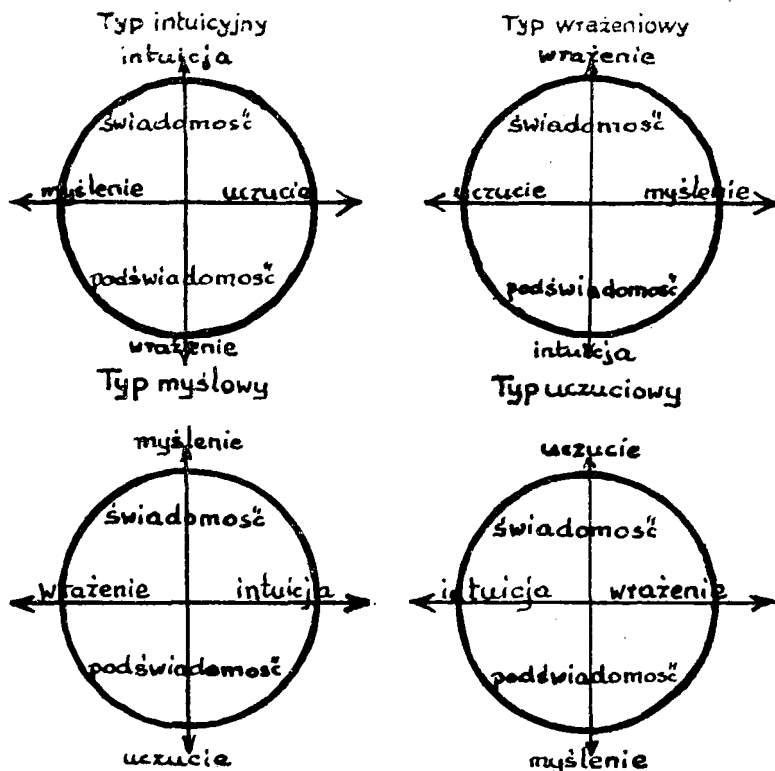
¹⁶ Por. C. S. Hall G. Lindzey, *Theories of Personality*, New York 1957, 87.

¹⁷ Por. C. G. Jung, *Psychologische Typen*, 561—564.

¹⁸ Por. C. G. Jung, *Über die Psychologie des Unbewussten*, Zürich 1943, 64—65.

Funkcja myślenia może iść w parze z funkcją wrażeńiową¹⁹. Dlaczego Jung wymienia tylko cztery funkcje psychiczne? Otóż, zdaniem Junga, są one niejako kompasem. Jak kompas orientuje nas o czterech stronach świata, podobnie cztery funkcje orientują nas o podstawowych funkcjach psychicznych²⁰.

A oto graficzne przedstawienie typów funkcyjnych:

Ideałem osobowości to umieszczenie wszystkich funkcji w środku, aby żadna funkcja nie była tłumiona.

W koncepcji jungowskiej ekstrawersja — introwersja mają swoje zakotwiczenie w głębokich warstwach psychiki. Jung wymienia 2000 cech, którymi można dane postawy określić²¹. W ogólnych zarysach

¹⁹ Por. C. G. Jung, *Psychologische Typen*, 440—443.

²⁰ Tamże, 586.

²¹ Por. H. Brand, *The Study of Personality*, New York 1954, 234.

Jung charakteryzuje obie postawy wobec rzeczywistości następująco²²:

Postawa ekstrawertywna jest nastawiona pozytywnie do przedmiotu, do otaczającej rzeczywistości. Jest gotowa do współpracy, odczuwa niejako naturalną potrzebę współpracy z innymi. W postawie tej światopogląd i etyka posiadają silne zabarwienie altruistyczne. Sumienie w dużej mierze uzależnione jest od środowiska. Nie dochowuje tajemnicy — dzieli się z innymi. Zapomina o sobie. Interesuje się życiem innych ludzi. W razie konfliktu wewnętrznego prosi o pomoc.

Postawa introwertywna koncentruje się na podmiocie. Zachowuje dystans. W dużym zespole czuje się osamotniona i zagubiona. Swoje najlepsze przymioty jakie posiada zachowuje dla siebie. Cechuje ją poczucie małowartościowości. Obawa w stosunku do rzeczywistości bazuje na przekonaniu, że rzeczywistość zagraża jednostce. Daleko posunięta rezerwa szczególnie zaznacza się w skrupulatności, pedanterii i oszczędności. Jest bardzo krytyczna i pesymistyczna. Sądzi iż świat i ludzkość „niszczy” te jednostki, które czują się nieprzystosowane. „Otwiera się” tylko w gronie kilku przyjaciół, którzy zapewniają jej całkowite zaufanie. Zdaniem Junga, nie można jednak sądzić jakoby człowiek o postawie introwersyjnej był zagubiony i niezdolny do życia społecznego. Introwertyk bez przerwy poszukuje niezakłóconego spokoju, pewności, zaufania.

Koncepcja cattellowska

C. G. Jung doszedł do wyodrębnienia dwóch zasadniczych postaw drogą długotrwałej obserwacji. Dla R. B. Cattella punktem wyjścia była analiza czynnikowa a dane swoje opiera na L — data, Q — data, i T — data²³. Mimo zasadniczych różnic metodycznych tych dwóch wielkich badaczy można wskazać pewne punkty wspólne odnośnie do ekstrawersji — introwersji. Należy zaznaczyć, że Cattell nie miał najmniejszego zamiaru uzasadnić eksperymentalnie podziału postaw jakiego dokonał Jung. Początkowo Cattell sądził, że ekstrawersja — introwersja jest równoznaczna z jego terminologią surgenencji i desurgenencji²⁴. Następnie przechodzi do wniosku, że cechy powierzchniowe ustalone eksperymentalnie odpowiadają jungowskiej terminologii. Ce-

---

²² Por. C. G. Jung, *Psychologische Typen*, 594—601.

²³ Podstawowe pojęcia cattellowskiej teorii osobowości szeroko omówił Z. Chlewiński w: *Elementy cattellowskiej teorii osobowości*, *Rocz. Fil.*, 12 (1964) z. 4, 49—57.

²⁴ Por. R. B. Cattell, *A Guide to Mental Testing*, London 1932; za: H. Brand, *A Study of Personality*, London 1954, 213.

chy te oznacza symbolami D_1 i D_2 ²⁵. W myśl tego założenia postawa ekstrawertywna charakteryzuje się takimi cechami jak: towarzyskość, serdeczność, jest radosna, społeczna, popularna, zewnętrznie pociągająca, posiada poczucie humoru. Postawie introwertywnej należałoby przypisać następujące cechy: nieśmiałość, wstydlivość, bojaźliwość, brak zainteresowań społecznych, jest poważna, ponura, ascetyczna, niepopularna, izolująca się.

Przy bliższej analizie zauważył Cattell, że zestaw odpowiednich czynników drugiego rzędu odpowiada koncepcji jungowskiej, a to dlatego ponieważ sięgają one do głębszych warstw psychiki. Cattell sam wyraźnie powiada: „przez ekstrawersję i introwersję rozumiemy dokładnie czynniki drugiego rzędu”²⁶. A oto dane, które otrzymał Cattell odnośnie do ekstrawersji i introwersji²⁷.

Czynniki drugiego rzędu U.I. (I)

L — data	Q — data	T — data
F surgencja	M niekonwencjonalność	H śmiałość
M niekonwencjonalność	F surgencja	
E dominancja	A cyklotymia	A cyklotymia
A cyklotymia		
H śmiałość	H śmiałość	E dominancja

Z powyższego wynika, że trzy czynniki występują w każdej dziedzinie badań, mianowicie: triada AFH. Czynniki M nie ujawnił się w T — data, a czynniki E w Q — data. Triada AFH jako czynniki drugiego rzędu sięgają do głębszych warstw osobowości. Czynniki A — zdaniem Cattella jest konstytucjonalny („wrodzony”), jak również czynniki H²⁸. Czynniki F może podlegać dużym wahaniom u tej samej osoby, natomiast czynniki A i H nie ulegają zasadniczym zmianom u danej jednostki. Osoba np., która otrzymała wg kwestionariusza Cattella A— i H—, nigdy nie otrzyma A+ i H+. Owszem, nasilenie czynnika może zbliżyć się do średniej, ale nigdy jej nie przekroczy. Ten fakt w dużej mierze upoważnia, aby w czynnikach AH widzieć to co Jung określa jako habitus, jako postawę, która nie ulega zasadni-

²⁵ Por. R. B. Cattell, *Personality A Systematic Theoretical and Factual Study*, New York 1950, 39.

²⁶ „we mean by extraversion — introversión precisely the second order — factor „Por. R. B. Cattell, *Personality and Motivation Structure and Measurement*, New York 1957, 267.

²⁷ Tamże, 266 i 317.

²⁸ Tamże, 91 i 129.

czym zmianom na przestrzeni życia jednostki, co jednak nie przeszkadza, by w postawie ekstrawertywnej w pewnych okolicznościach ujawniły się cechy postawy introwersyjnej i odwrotnie. Być może, że w systemie cattellowskim wyrazem tego będzie czynnik F, który może podlegać zasadniczym zmianom. Cattell podał specjalny wzór do obliczenia ekstrawersji — introwersji²⁹.

$$2M, -2F, -2A, +Q_2 + Q_1, -H$$

Jeżeli na miejsce symboli umieścimy otrzymane wartości stenowe danych czynników i przeprowadzimy wymagane działania algebraiczne, wtedy otrzymamy wynik wskazujący na nasilenie postawy ekstrawertywnej — introwertywnej. Średni wynik wynosi 45,5 a zatem wartości liczbowe niższe od średniej wskazują na postawę introwertywną. Wyniki powyżej przeciętnej mieszczą się w granicach 45,5 — 60.

Z omawianego zagadnienia nasuwają się następujące wnioski:

Stanowisko Cattella wobec koncepcji Junga nie jest zdecydowane. Posługuje się jego terminologią, ale treść ulega zmianie. Początkowo utożsamiał ekstrawersję — introwersję ze swoimi pojęciami surgencji i desurgencji. Następnie sądzi, że cechy powierzchniowe eksperymentalnie stwierdzone są równoważnikiem ekstrawersji — introwersji. Wreszcie podkreśla, że czynniki drugiego rzędu odpowiadają jungowskiej koncepcji. W następnych z kolei dziełach Cattella dowiadujemy się, iż logiczniej byłoby posługiwać się terminologią *exvia-invia* w odróżnieniu od przedczynnikowej koncepcji Junga³⁰. Ostatecznie Cattell znów utożsamia *exvia* z ekstrawersją, a *invia* z introwersją³¹.

Wydaje się, że nie można na podstawie profilu osobowości w 16 czynnikach określić, czy mamy do czynienia z postawą ekstrawertywną intelektualną, uczuciową, aktywną czy pasywną. Być może, że zestaw np. czynników A+ F+ H+ I+ będzie wskazywał na postawę ekstrawertywną o charakterze uczuciowym ze względu na I+. W plusowej triadzie AFH, M+ może wskazywać na ekstrawersję o charakterze intelektualnym. E+ i M— w plusowej triadzie AFH może wskazywać na ekstrawersję aktywną, a E— i M+ na ekstrawersję pasywną. Sprawa jeszcze bardziej się komplikuje, gdy weźmiemy pod uwagę typy mieszczące się w każdej postawie jungowskiej. Jest rzeczą wydającą się niemożliwą, by na podstawie 16 czynnikowego profilu osobowości stwierdzić jaką funkcja dominuje w określonej postawie.

Ekstrawersja — introwersja w ujęciu Junga leżą niewątpliwie

²⁹ Por. R. B. Cattell, *The Sixteen Personality Factor Questionnaire*, IPAT, Champaign Illinois 1957, 46.

³⁰ Por. R. B. Cattell, *IPAT Children's Personality Questionnaire*, Champaigne 1960, 47.

³¹ Tamże, 48.

w głębszych warstwach psychiki, do których jeszcze nie dotarła analiza czynnikowa. Być może, gdyby wykazano, że na podstawie wzajemnego oddziaływania na siebie czynników drugiego rzędu, otrzymujemy czynniki trzeciego rzędu, a te z kolei dałyby czynniki czwartego rzędu, wtedy dotarlibyśmy do głębszych warstw przyczyn zmienności na powierzchni³².

TADEUSZ WOJCIECHOWSKI

TRANSCENDENCJA DUSZY LUDZKIEJ W UJĘCIU PIOTRA TEILHARDA DE CHARDIN

1. Transcendencja duszy ludzkiej w ujęciu neoscholastyków. 2. Transcendencja duszy ludzkiej w Teilhardowskiej wizji kosmosu: Sposób rozważania duszy ludzkiej przez Teilharda. Geneza duszy ludzkiej. Natura duszy ludzkiej. Nieśmiertelność duszy ludzkiej. 3. Wnioski.

Piotr Teilhard de Chardin nie porusza bezpośrednio zagadnienia transcendencji duszy, jednakże na podstawie jego nauki o psychizmie ludzkim i duchu¹ można postawić pytanie, czy i co można powiedzieć o transcendencji duszy ludzkiej, oraz na czym polega odmiennosc jego ujęcia w stosunku do tradycyjnego rozwiązania neoscholastyków.

1. Transcendencja duszy ludzkiej w ujęciu neoscholastyków.

Neoscholastycy omawiają zagadnienie transcendencji duszy ludzkiej w ramach psychologii racjonalnej. Zgodnie z tego rodzaju ujęciem dusza ludzka, jako substancja duchowa, jest zarówno transcendentna jak i immanentna ciału. Człowiek bowiem istnieje jako jedna a nie jako istota podwójna, choć złożona z duszy i ciała. W tej złożoności dusza jest samoistnym bytem, stanowiącym źródło i podstawą życia wegetatywnego, zmysłowego i umysłowego.

Dla neoscholastyków transcendencja duszy ludzkiej sprowadza się do duchowości jej natury. Konsekwencją tezy o duchowości jest teza, że dusza ludzka — ani w ewolucyjnym procesie filogenetycznym, ani ewolucyjnym procesie ontogenetycznym — nie powstała ze struktury materialno-zmysłowej, bez ingerencji Stwórcy.

³² Por. W. Okoń, *Analiza czynnikowa*, Warszawa 1960, 231.

¹ Wypowiedzi Teilharda o duchu należy traktować jako wypowiedzi o duszy ludzkiej. Zob. Teilhard, *Le Coeur de la Matière*, 1959, 9. Zob. także P. Smulders SJ, *La vision de Teilhard de Chardin. Essai de réflexion Théologique*, Paris 1965, 74.